

Universitatea „Transilvania” din Braşov, Facultatea de Litere
„Transilvania” University from Braşov, Faculty of Letters

SUPPLEX LIBELLUS VALACHORUM TRANSILVANIAE Aspecte ale modernităţii discursului retoric

Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae
Aspects of the Modernity of Rhetoric Discourse

The paper investigates the memorandum *Supplex...* at the level of discourse rhetoric mechanisms. This approach brings forward both the ideological determination of the authors and their contribution to the conceptualisation of the discourse types. The *Supplex* is a rhetoric discourse with an expressly ideological content and surface structure, aspect which I demonstrate by the rhetoric instruments of rhetoric analysis at the level of the argumentation. Concurrently, the panpedagogism which characterises the whole cultural activity of the Scoala Ardeleana is extant in this memorandum as well by the deployment of the peculiar methods of the discursive didactic strategy. Therefore, this lesson of history is at the same time an authentic lesson of rhetoric, which has not been adequately revealed so far in the literature. In this analysis, I hope to accentuate in another way some of the coordinates underlying the crucial contribution of the Scoala Ardeleana to the modernisation of the Romanian culture and, implicitly, to its integration into the circuit of the greater culture (European and universal).

The concerned methodology is the linguistic approach – general rhetoric analysis (with elements of the theory of argumentation), semantic analysis and pragma-stylistic analysis.

Keywords: rhetoric mechanisms, logical evaluation, tasological evaluation, tropological evaluation, persuasive value

Institution's address: Bd-ul Eroilor, no. 29, Braşov, România;
tel. 0040/268/413000, tel./fax: 0040/268/474059, decanat.litere@yahoo.com

Personal e-mail: anaenepope@gmail.com

Supplex-ul – program al trezirii şi educării conştiinţei naţionale

Cea mai reprezentativă perioadă pentru reformele absolutismului luminat întreprinse de monarhia austriacă este, fără îndoială, constituită de domnia Mariei Theresia, de epoca de coregenţă a lui Iosif al II-lea şi apoi cea de domnie efectivă a acestuia. În ceea ce priveşte momentul de lansare a „luminilor” în Transilvania, majoritatea cercetătorilor indică, într-o mică marjă temporală, deceniul al optulea al secolului al XVIII-lea. Cu toate că ştie „cât este de arbitrară o determinare cronologică strânsă atunci când este vorba de manifestări ale spiritului”, Dimitrie Popovici indică¹ totuşi limitele temporale ale fenomenului numit literatura „Luminilor”: anul 1779 – pentru limita inferioară, luând ca reper *Cartea de rugăciuni* a lui Samuil Micu, „prima carte în care pătrunde ceva din crezul renaşterii române din Transilvania” – şi anul 1829 – pentru limita superioară, când încep să fie publicate primele traduceri dintr-un scriitor romantic, anume *Meditaţiile* lui Lamartine în traducerea lui Heliade

Rădulescu. D. Popovici are grijă însă să-şi lase libertate de mişcare în afara acestor limite, afirmând că cercetarea nu ar fi cu adevărat relevantă fără luarea în discuţie a unor manifestări ale spiritului premergătoare acestei perioade şi a unor „reflexe posterioare”. Aceasta ni se pare a fi o periodizare justă în planul mai general al literaturii iluministe, în sensul de „totalitate a scrierilor” dat acestui concept pentru epoca respectivă, care cuprinde tocmai prin însumarea tuturor scrierilor şi *planul ideologicului*, anume acela al documentelor-program, al discursurilor „oficial” ideologice, de factură declarat politică.

Într-o ierarhie a acestor discursuri, *Supplex-ul*, redactat şi înaintat împăratului Leopold al II-lea în 1791, credem că ocupă o poziţie privilegiată. Astfel de memorii au mai fost elaborate şi înfăţişate autorităţilor din Principatul Transilvaniei, dar şi direct Curţii Austriece. Unul dintre memoriile semnate de episcopul I. M. Clain, considerat de D. Prodan² precursorul memoriului *Supplex Libellus* din 1791, este cel din 1743, înaintat împărătesei Mariei Tereza, însă nenumărate alte plângeri ale episcopului conţin aceleaşi

argumente *leitmotiv*. Importanța memoriului din 1743 constă în obținerea unui răspuns favorabil pentru națiunea română, anume rescriptul semnat de Maria Tereza în 9 septembrie prin care confirma prima Diplomă leopoldină. Aceasta mai fusese confirmat în 1708 de unchiul ei, împăratul Iosif I, dar prin acest rescript se aduceau unele îmbunătățiri pentru clerul unit. Se menținea însă instituția teologului de rit străin, nestipulată în diploma reconfirmată, ci introdusă mai târziu. Prezența iezuitului catolic nu era numai incomodă și umilitoare, ci și costisitoare, căci – începând din 1738 – el trebuia întreținut material de episcop.

Așadar, întemeiat pe lupta politică dusă de Inochentie Clain, *Supplex Libellus Valachorum* – cum a rămas în istorie memoriul din 1791 – „este, fără discuție, cel mai important act politic al românilor din Transilvania în cursul secolului al XVIII-lea” – spune reputatul istoric D. Prodan³. Aceasta pentru că *Supplex*-ul depășește în amploare și argumentație ideologică – atât ca document în sine, cât și din perspectiva consecințelor lui – orice altă manifestare similară din Transilvania sau din Principate.

Importanța memoriului *Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae* (1791)

Supplex-ul vine pe fundalul frământărilor pricinuite de moartea lui Iosif al II-lea, lupta pentru așa-zise „restituiri” și ceva în plus. „Națiunile politice” din Transilvania, în special cea maghiară (care dorea, de altfel, reanexarea Transilvaniei la regatul ungar), se ridicau și împotriva reformelor pe care Iosif al II-lea nu le revocase înainte de a muri: edictul de toleranță, reglementarea și dotarea parohiilor, ordinele privind țărâtimea. Ce toleranță? Nu era nevoie de nici o toleranță: „de aceasta s-au îngrijit îndestul Aprobatele, iar de cele bisericesti Diploma leopoldină”⁴ (D. Prodan). Se declanșează o adevărată furie a revendicărilor vechilor privilegii și, dacă se putea, și a altora noi. Cât privește pe români, nici o indulgență, „nici măcar una «legală»”⁵, notează D. Prodan. Iată ce stă scris în *Protocolul comitatului Crasna*, din 14 iunie 1790⁶: „Puterile, libertățile, daniile impuse ilegal, împotriva firii legilor noastre pentru așa-numiții episcopi români, popi și religia lor să fie revocate și potrivite vechilor noastre legi”. Și mai încolo: „Cum românii schismatici, neuniți, armenii, țigani și alți oameni de jos [*nemtelenek*, „fără vreo calitate”] nu pot avea drepturi naționale, tot așa nici românii uniți să nu le poată avea, oameni de aceștia să fie excluși din orice funcții ale țării, dacă nu se dovedesc drept nobili adevărați, legali și buni patrioți”.

Evident că românii nu puteau rămâne impasibili la o asemenea stare de lucruri și începe și în rândurile elitelor națiunii române o mare fierbere. Nu este cazul

să înfățișăm aici o descriere amănunțită a acestor acțiuni. O fac cu prisosință lucrările axate pe fundalul istoric al iluminismului din Transilvania, studiul lui D. Prodan, citat și de noi, fiind unul dintre cele mai complete. Semnalăm aici doar demersurile revendicative mai importante din cursul anului 1790, premergătoare *Supplex*-ului. Amintim în acest sens petițiile lui Ioan Para, vicarul unit de Năsăud (cerea statutul de a patra națiune politică pentru români, reprezentarea ei în Dietă și congres național al românilor) și memoriul ofițerilor care își justifică revendicările (în special, aceea de egalitate a națiunilor) pe invocarea puterii militare pe care o reprezentau și a sângelui vărsat pentru Casa de Austria. Și acest din urmă memoriu este girat de acțiunile lui Para și, alături de semnătura lui Para, apare și cea a protopopului Gurghiului care era, la acea vreme, nimeni altul decât Petru Maior. Aceasta este considerată de către D. Prodan „o indicație că și Petru Maior va fi fost printre coautorii sau mentorii lui *Supplex Libellus*”⁷. Credem că această afirmație a lui Prodan este justă, mai ales că putem corobora în această privință și argumentația coerentă, tonul diplomat – anume cuviincios, dar dârz – al memoriului, acestea fiind calități evidente și ale scrierilor lui Petru Maior. În fine, să mai amintim aici că încă din acest an, 1790, s-a conceput și prima variantă a memoriului ce se va definitiva în anul următor. Versiunea este redactată în limba germană și are aproximativ aceeași organizare tasologică și argumentativă, ca și aceeași semnătură: *der Geistlichen, Adelichen, Militar, und Bürgerstand der ganzen walachischen Nation in Siebebürgen* (clerul, nobilimea, starea militară și civică a întregii națiuni române din Transilvania). Acest memoriu nu a fost înaintat și, spre deosebire de cel definitiv, deși debutează tot cu invocarea drepturilor omului și ale societății civile, în numele cărora se solicită repunerea în drepturi a națiunii române din Transilvania, de la care aceasta a fost pe nedrept exclusă, invocă și „fericita schimbare în modul de a gândi a unei bune părți a concetățenilor”, ca urmare a luminării și răspândirii științelor. Deosebirea cea mai mare constă însă în lipsa revendicării fundamentale: reprezentarea proporțională a românilor în viața publică a țării. Se presupune că această variantă a fost redactată de același Iosif Meheși, de la Cancelaria aulică, cel care a redactat și varianta din 1791.

Prin urmare, *Supplex Libellus* nu este o apariție spontană, este un document sinteză prin care se formulează revendicări generale, nu este „nici cel mai cuprinzător, nici cel mai agresiv” – căci, de altfel, nu o cerea nici momentul – și „nici cel mai bine redactat, al doilea *Supplex*, din 1792, îl întrece”⁸ (D. Prodan). Și totuși, foarte important, nu este un document exclusiv al momentului. El va fi modelul prin excelență, *programul de luptă* pentru generațiile viitoare, „intrat ca atare în conștiința istorică”⁹.

În martie 1791 apar două memorii: *Supplex*-ul și

memoriul clerului unit de naționalitate română, care vor fi înaintate împreună. Acesta din urmă, este datat în 1 martie 1791, este redactat la Blaj și poartă semnătura *Maiestatis Vestrae Sacratissimae perpetuo fideles subditi et Capellani, clerus Graeco-Catholicus Fogarasiensis in Transylvania Michael Timar m. p. Vicarius Foraneus Hartzegiensis*. Semant deci de vicar, nu și de episcopul Bob, care s-a disociat de la început de demersurile conaționalilor săi. Memoriul acesta servește, cel puțin în intenție, acțiunea politică în curs chiar dacă se limitează la a supune atenției Curții doar doleanțele clerului. Argumentele sunt în mare aceleași și în același spirit concepute. Nu discutăm aici oportunitatea acestui memoriu. Ea a fost pusă deja la îndoială¹⁰. Noi l-am semnalat în dorința de a sublinia deosebita concertare a acțiunilor politice premergătoare sau concomitente apariției *Supplex*-ului.

Supplex Libellus Valachorum este semnat *Clerus, Nobilitas, Militaris, Civicusque Status Universae Nationis in Transylvania Valachicae*. Este nedatat, dar datarea s-a făcut cu ușurință după transcrierea din Protocolul de la Oradea. Textul definitiv, fixat la Oradea, este redactat în limba latină și este, fără dubiu, cel original, fiind dovedit că el a fost trimis și Dietei în original. Se atribuie redactarea lui Meheși, dar au mai contribuit direct sau indirect la conceperea și redactarea memoriului Ioan Para (vicarul de Năsăud), Samuil Micu, Petru Maior, Ignatie Darabant (episcopul de Oradea), Ioan Piuaru-Molnar, Gheorghe Șincai și alții.

Memoriul a avut două redacții: cea publicată de I.C. Eder la Cluj în 10 august 1791, intitulată pe scurt în traducere *Petiția românilor din Transilvania*, și cea editată de români, „în martie 1791, la Iași”.

Textul editat de Eder este precedat de o prefață, scrisă tot în limba latină, în care editorul încearcă să se prezinte pe sine ca pe un istoric obiectiv, statut care ar fi trebuit, în opinia lui, să fie suficient pentru a asigura credibilitatea comentariilor pe care le face asupra memoriului românilor pe care îi numește, între alte numiri ofensatoare, „trântori ai patriei” (vezi prefața). Aservea sa față de guvernul transilvănean, față de cele trei „națiuni politice”, este însă evidentă încă din această prefață. Iar notele și comentariile „istorico-critice”, în ciuda faptului că autorul s-a străduit să-și ascundă ostilitatea sub o poleială de probitate științifică, sunt false și incorect argumentate. De altfel, dintre cei trei istorici contemporani corifeilor Școlii Ardelene – Sulzer, Eder și Engel – și cu care cărturarii români s-au aflat într-o aprinsă polemică, Eder a fost cel mai lipsit de teme științifice în afirmațiile sale tendențioase: „în expunerea lui agresivă argumentarea este înlocuită cu ceva ce aduce a injurie de rând”, spune și D. Popovici¹¹. Și ca să încheiem acest aspect, care, de altfel, nici nu merită prea mult spațiu, să mai spunem doar că prefața acestui „istoric” este construită pe argumentație de tip *ab invidia*¹², ura fiind mai la îndemână unui spirit îngust și slugarnic decât

demonstrația autentică (vezi și motto-ul prefeței: „Nu poate să pară că a încetat de a mai avea [ceva], cine nu a avut niciodată [nimic]...”). De altfel, așa-ziselor note „istorico-critice” ale „învățatului” Eder le-a răspuns punct cu punct printr-o argumentație de cea mai înaltă ținută logico-retorică Ion Budai-Deleanu, autorul dovedit¹³ al *Combaterii...* redactate în germană (*Widerlegung der zu Klausenburg 1791 über die Vorstellung der Walachischen Nation herausgekommenen Noten*) în anul publicării *Supplex*-ului, dar rămase în manuscris deoarece autorul nu putea risca tipărirea într-un context politic extrem de inflammat între timp. Dată fiind importanța ideologică, încărcătura declarată polemică și modernitatea argumentației, am afectat un subcapitol întreg¹⁴ acestui text.

Titlul sub care apare ediția lui Eder, *Supplex Libellus Valachorum...*, este cel care s-a impus în majoritatea studiilor dedicate acestui memoriu, deși titlul memoriului original este *REPRAESENTATIO / ET / HUMILLIMAE / PRECES / UNIVERSAE IN TRANSYLVANIA / VALACHICAE NATIONIS / ...*

Asupra locului apariției redacției românești planează îndoieli. Florea Fugariu consideră chiar că este „neîndoios fals”¹⁵ și că textul a fost tipărit mai degrabă la Buda. Titlul original este păstrat, ca și formula-semnătură, de unde reiese fără echivoc faptul că memoriul este adresat în numele „întregii națiuni românești din Transilvania” și nu numai în acela al nobililor, clerului și orașenilor, cum „încearcă să subtilizeze câțiva cercetători” – afirmă F. Fugariu¹⁶.

Memoriul a fost înaintat la 28 martie 1791 prin principele de coroană Francisc, căruia i se solicită stăruința pe lângă împărat. *Supplex*-ul ajunge însă prea târziu la Viena: supus la presiuni diverse, împăratul se împăcase deja cu cele trei „națiuni politice” petiționare și, cum una din constantele pretenții ale acestora era ca românii, uniți sau neuniți, să rămână la statutul vechi de *tolerati*, nici nu se pune acum problema ca națiunii române să i se recunoască drepturile vechi și în nici un caz unele noi. Acestea au fost datele receptării memoriului la Viena, iar în Dieta Transilvaniei – care între anii 1790 și 1791 avea 422 de reprezentanți dietali, dintre care numai unul singur român [sic!] – citirea *Supplex*-ului a fost receptată ca o obrăznicie fără precedent și care trebuia taxată ca atare, adică însoțită de huiduieli, ironii și proteste care mai de care mai indignate din partea reprezentanților dietali ai „națiunilor politice”. Ecourile acestei indignări au depășit cadrele întrunirilor Dietei și s-au concretizat în diverse „luări de poziție”, generând o polemică adesea murdară – prin mijloace, dar și prin ținuta lor deloc intelectuală – în care s-au văzut târâți corifeii Școlii Ardelene obligați să apere idealurile românilor din Transilvania. Lupta va continua, așadar, cu o perseverență ce va duce în cele din urmă la rezultate favorabile pentru o națiune obidită în propria ei țară.

Modul de funcționare retorică a *Supplex*-ului

Exordiul *Supplex*-ului

Supplex-ul se deschide chiar cu enunțarea tezei sale fundamentale. Așadar, *exordiul* discursului realizează o *punere în temă directă*, fără alte preambururi utilizate în alte tipuri de exordiu. Dovadă că la conceperea și redactarea acestui discurs au contribuit nume ilustre, intelectuali de prim rang, stă și construcția deosebită din punct de vedere retoric a acestui exordiu.

Vom analiza *incipiit*-ul acestui memoriu aplicând *modelul lui Van Eemeren & Grootendorst* într-o primă etapă, pentru ca mai apoi să realizăm o *evaluare logică* – depistarea judecăților silogistice. Evaluarea logică se va încheia cu interpretarea fragmentului de discurs de mai jos din perspectiva modelului propus de St. E. Toulmin. Vom evalua textul și din *unghiul dispoziției sintactice a argumentelor* și vom încheia prin *analiza la nivel tropologic*.

Deși aportul limbii latine, limba redactării originale, este însemnat în mai multe privințe (de exemplu, în ceea ce privește circulația memoriului), analiza se va realiza pe textul tradus în limba română¹⁷. Redăm totuși, spre comparare, și textul original, după cel tradus:

Divine Cezar August,

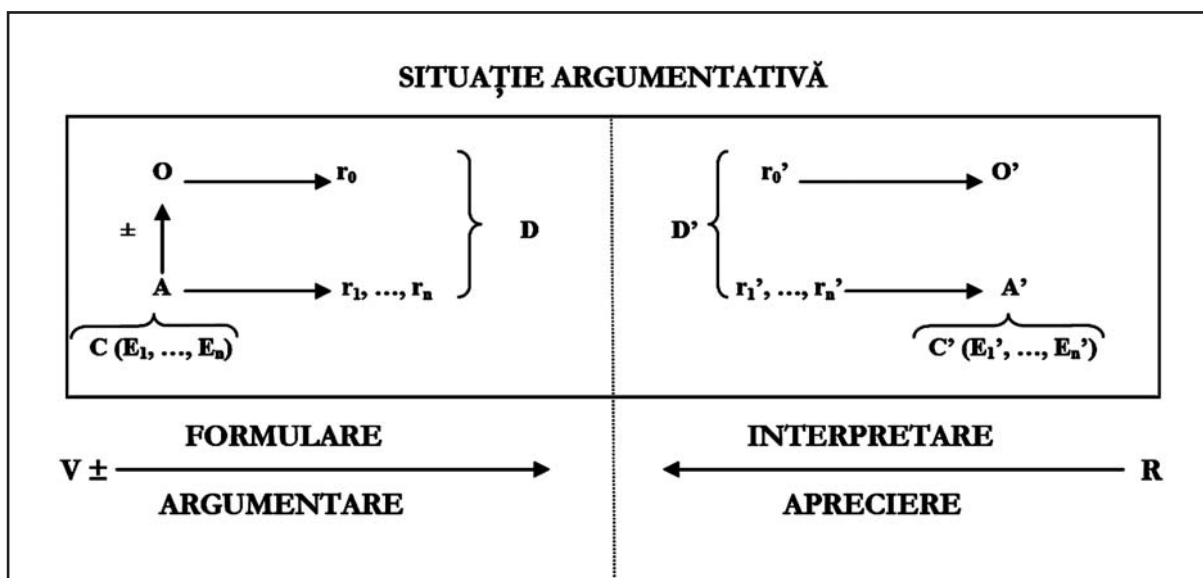
*Dat fiind*¹⁰ / *că scopul suprem al majestății tale în conducerea acestui imperiu, și foarte dreapta intenție aceea este*¹ / , *că legile, atât cele asupra persoanei, cât și cele politice, să se extindă asupra tuturor membrilor statului*² / , *care îl formează prin unirea lor*³ / [*și care susțin cu prețul vieții și cu munca lor sarcinile*⁴ / *prin care se păstrează statul*⁵ / , [*și ca o parte din cetățeni să nu fie separată*⁶ / , *încât să priveze samavolnic de drepturi pe cealaltă parte*⁷ / [*și să o asuprească*⁸ / , *din această cauză națiunea română*¹⁰ / *care și petrece viața în Marele Principat al Transilvaniei*⁹ / , *prin acest Apel se pleacă în fața Tronului Majestății*¹⁰ / [*și se roagă cu toată insistența*¹¹ / *să-i fie redată vechile drepturi*¹² / *care prin natură sunt atribuite tuturor cetățenilor*¹³ / [*și de care a fost spoliată*¹⁴ / *asa cum se va arăta mai jos*¹⁵ / , *în secolul trecut, fără nici o întemeiere, și numai datorită soartei nefericite de pe acele vremuri.*¹⁴ /

[Text original:

„Quum Majestatis vestrae summus in regendo hocce Imperio finis, et justissima Intentio ea sit, ut Iura universim tum hominis, tum ipsius Societatis Civili sad omnia membra, quae eandem sua unione efficiunt, atque onera ejusdem servandae, ea vita et rebus sustinent, apprime extendantur, neque pars civium divellatur, ut alteram suis juribus violenter privet, opprimatque, idcirco Natio Valachica in M. Transilvaniae Principatu degens, publice medio hujus libelli supplicis se ad Solium Majestatis prosternit ac omnibus precibus obtestatur, ut sibi reddantur pristina jura, quae omnibus Civibus essentialiter adhaerent, quibusque Seculo superiore nulla auctoritate, sed iniqua duntaxat temporum illorum sorte, ut mox exponetur, exspoliata fuit. [...]”¹⁸]

Stabilirea elementelor situației argumentative – modelul lui Van Eemeren & Grootendorst

Modelul elaborat de Eemeren și Grootendorst formalizează fazele enunțării și are aplicație în special în situația argumentării cu *feed-back* (situația enunțiativă a dialogului), dar permite și o cuantificare a reacțiilor potențiale ale receptorului, în măsura în care mesajul emițătorului conține suficiente indicii pentru aceasta.

Argumentarea (A) vine de la un vorbitor (V) care începe să justifice sau să respingă (\pm) o opinie (O) în fața unui auditor, receptor (R). Pentru aceasta, el îi comunică lui (R) o constelație (C) de enunțuri (E_1, \dots, E_n) care au o funcție justificativă sau de respingere în raport cu opinia (O). (O) și (C) de (E_1, \dots, E_n) sunt exprimate verbal - este valabil și pentru scriptic - prin rostirile (r) și (r_1, \dots, r_n). Aceste rostiri formează discursul argumentativ (D). Înregistrând (D), auditorul (R) ajunge la o interpretare (D') a discursului (D). (D'), la rândul lui, constă dintr-o interpretare (O') a lui (O) și o interpretare (C') de (E_1', \dots, E_n') a lui (C) de (E_1, \dots, E_n). Pe baza lui (O'), (R) ajunge la o apreciere (A') a măsurii în care (C') constituie un (\pm) a lui (O'). În funcție de rezultatul acestei aprecieri, (R) poate să accepte argumentele pentru opinia (O), să le respingă sau să se abțină.

Orice *discurs argumentativ* trebuie să creeze o *situație argumentativă*. Aceasta are următoarele *elemente*: *argumentatorul, auditorul/auditoriul, subiectul argumentării și ocazia*.

În situația argumentativă de mai sus, care nu este una cu feed-back, *argumentatorul* (V) este unul tip echipă. Date fiind calitățile intelectuale ale componentelor acestei echipe, se poate vorbi de un V credibil. În redactarea apelului s-au implicat cărturari ai Școlii Ardelene, cu prestigiu și experiență incontestabile în aspectele politice ale vremii; participă, între alții, Ioan Piurariu-Molnar, autorul primei retorici în limba română, și - aproape sigur - Petru Maior, un fin cunoscător, printre altele, al arcanelor retoricii practice, lucru dovedit de toate lucrările sale.

Auditorul (R) este împăratul Curții Austriece. Nefiind vorba despre un dialog, ci despre un discurs (D) scris, R va avea timp de reflecție până la emiterea unui răspuns¹⁹ (D') ca rezultat al interpretării, adică a formulării unei aprecieri (A') a argumentării (A) emise de V pentru avansarea opiniei-teză (O).

Subiectul argumentării (opinia-teză) este constituit de acordarea drepturilor politice egale și corespunzătoare statutului românilor de cea mai veche națiune în Principatul Transilvaniei.

Ocazia o reprezintă contextul socio-politic nefavorabil românilor din Transilvania.

Evaluarea logică a enunțurilor

T [(națiunea română... se pleacă... și se roagă...) să-i fie redade vechile drepturi]

P < (drepturile) prin natură sunt atribuite tuturor cetățenilor >

P₁ < scopul suprem (al împăratului)... este ca legile... să se extindă asupra tuturor membrilor statului... și ca o parte din cetățeni să nu fie separată

încât să priveze samavolnic pe cealaltă parte...>

{ P₁' < dacă permite acest lucru, se abate de la scopul suprem > de unde
P₁' < statul își pierde integritatea > pentru că
P₂ < (ei, membrii) formează (statul)... și-l susțin cu prețul vieții și cu munca lor >
P₃ < națiunea română își petrece viața în Marele Principat al Transilvaniei > de unde
P₃' < românii sunt cetățeni cu drepturi egale cu ale celorlalte națiuni ale Principatului Transilvaniei >

Legendă:

T - opinia-teză

P - premisa majoră

P₁, P₂, P₃ - premise minore; de fapt, P₂, P₃ sunt suplimentări ale minorei P₁ (raționament *epicheremă*)

P₁', P₁'', P₃' - premise evitate (raționament *entimemă*)

Dacă se admite P, atunci trebuie respectată P₁. Altfel (adică P₁' conjugată cu P₁''), se contrazice P. Din conjugarea enunțurilor constatative P₂, P₃ rezultă P₃' (premisă evitată), de unde decurge acceptarea lui T în conformitate cu P.

Evaluarea logică beneficiază și de un alt model, propus de St. E. Toulmin, autor al lucrării de referință *Les Usages de l'argumentation* (1958)²⁰, este un model juridic opus celor de tip logic și matematic.

Elemente:

D - *data*, date, informații;

C - *conclusion*, concluzie, pretenție;

W - *warrant*, garanție, întemeiere, justificare;

Q - *qualifier*, calificator (operatori modali: „presupun(em) că...”, „aproape sigur că...”);

R - *rebuttel*, contraargument, respingere (condiții de exceptare: „dacă nu cumva”);

B - *backing*, suportul.

Exemplu:

(1) - dacă suportul B al lui W conține deja, explicit ori implicit, informația dată în C (inferată din D), atunci argumentarea este *analitică*;

(2) - în caz contrar, argumentarea este *substanțială*.

Iată transpunerea fragmentului nostru în acest model:

D < Românii își petrec viața (sunt cetățeni) în Marele Principat al Transilvaniei > de aceea

Q < aproape sigur că >

C [românii au drepturi egale cu celelalte națiuni ale Principatului] *dacă nu cumva*

R < românilor nu li se recunoaște statutul de cetățeni ai Principatului, ceea ce ar însemna că legiuitorul, împăratul, se abate de la scopul suprem... > *întrucât*

W < Despre românii din Transilvania se știe că au fost spoliați de drepturi... > *pe baza lui*

B < În secolul al XVIII-lea, dreptul natural era recunoscut de majoritatea monarhilor luminați, în text: „(drepturile) prin natură sunt atribuite cetățenilor” >

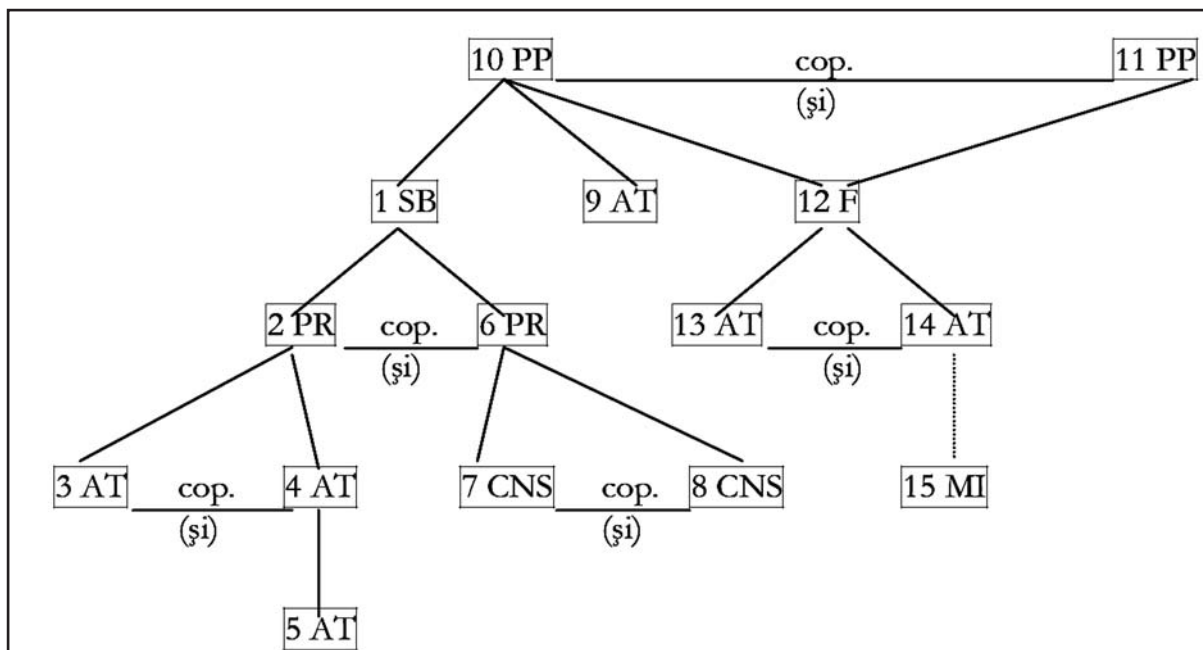
Concluzii:

1. Fragmentul are la bază un *raționament de tip epicheremă* – în plan *formal*, dar *entimemic nefalacios*²¹ – în acela al *înlănțuirii logice*. *Argumentele* sunt de tip *ad iudicium* (probe trase din unele izvoare ale cunoașterii sau probabilității – vezi principiul dreptului natural din P), dar și *ad hominem* (incolțirea interlocutorului/adversarului cu consecințele trase din propriile lui principii sau mărturisiri – aici, imposibilitatea în care este pus interlocutorul de a nu admite P₁: „scopul suprem...”).

2. După modelul lui Toulmin, *argumentarea este analitică*, căci B al lui W conține implicit informația din C și inferată din D. Spre deosebire de judecățile analitice kantiene, al căror adevăr este sesizat exclusiv pe baza sensului pe care îl exprimă (adică fără adresarea la fapte), argumentarea analitică de acest tip (cu informația conținută implicit) nu își este suficientă sieși. Aceasta, în sensul că, deși se întemeiază pe niște premise „dure” (dreptul natural, cetățenesc etc.), non-negociabile în acest caz (vezi și operatorul argumentativ de actualizare a cauzalității „dat fiind”, *quum*, în original, de mare autoritate argumentativă, din debutul memoriului), o parte a argumentării trebuie susținută/descrisă – și este vorba aici de argumentele istorice ce urmează a înfățișa modul în care națiunea română a fost „spoliată” de drepturi.

Evaluarea tasologică

Înlănțuirea judicioasă a argumentelor se observă și la nivelul dispunerii sintactice a enunțurilor. Schema sintactică a frazei conține trei module (redactarea în limba latină a discursului este „responsabilă” pozitiv în mare măsură și de acest aspect, pe lângă acela mai general al asigurării unei largi circulații, căci – să nu uităm – latina încă era limbă de cultură în occident):

Modulul 1 – (propozițiile: 10, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8) „aglomerează” sintactic premisele (cauze, motivații, circumstanțe) cererii (tezei) din 10, 11;

Modulul 2 – (propozițiile: 9, 10, 11, 12) resituează (prin AT 9 – „[națiunea română] care-și petrece viața...”), contextualizează, pregătește 12 (teza);

Modulul 3 – este „aerisit”, conține cererea ca atare (12), premisa majoră (13) – „(drepturile) prin natură sunt

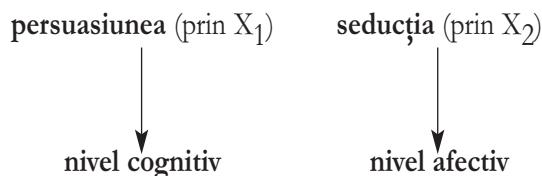
atribuite tuturor cetățenilor”, atributiva (14) – cu rol de introducere a argumentării propriu-zise, ulterioară exordiumului, și modala incidentă (15) care creează un „orizont de așteptare”, induce o *tensiune argumentativă*. Prin acest ultim modul se săvârșește punerea generală în temă, deschiderea receptorului la argumentare, înlăturarea riscului necooperării.

Evaluarea tropologică

Valoarea perlocuționară a exordiumului duce la atingerea unui obiectiv esențial – *captatio benevolentiae*. La aceasta contribuie și *figurile retorice*. Din acest punct de vedere, în textul supus analizei se remarcă:

- adresarea la pers. a II-a prin apelativul „divine” (sugestia atotputerniciei căreia i se subordonează cu respect petenții);

- debutul abrupt prin reamintirea îndatoririlor Cezarului („scopul suprem”) este „îndulcit” de calificativul „foarte dreapta (intenție)”; este vădită *valoarea persuasivo-seductivă*: dacă „scopul suprem” este X_1 și intenția (X_2) este „foarte dreaptă”, atunci cererea Y trebuie luată în seamă pentru că neanalizarea ei duce la dezmembrarea Principatului și la săvârșirea unei nedreptăți, adică la încălcarea lui X_1 , X_2 . Caracterul *asertiv* (ca și cum nu ar intra în discuție caracterul drept al intenției Cezarului) al sintagmei „foarte dreapta intenție” îl „obligă” pe Cezar să ia cererea în considerare și, de dorit, să acționeze în consecință favorabil cererii. Aceasta pentru că, am văzut, se acționează pe două planuri:

cu același rol de sensibilizare, apar și sintagmele: *a fost spoliată* (cf. *exspoliata fuit*, pasiv mai expresiv prin lipsa sa de echivoc decât „i-au fost luate”, „a fost deposedată” etc., sinonim „perfect” cu *jeșuită*), *soartă nefericită* – cu nuanță implorativă, figură a obsecrației, păstrându-se totuși tonul demn al celui care își cere drepturile.

Concluzii finale la analiza exordiumului:

- exordiumul a atins obiectivul *captatio benevolentiae* printr-o punere generală în temă de *tip persuasivo-seductiv*, printr-un limbaj clar, simplu, precis și cu o *forță cognitiv-afectivă adecvată* temei și situației retorice abordate;

- *concișia* este una din notele dominante: conform regulilor clasice (Cicero, Quintilian), exordiumul nu a depășit o optime din întreg discursul (discursul integral este mult mai lung);

- a asigurat bunăvoința, interesul și atenția auditorului (R) și prin *valoarea de disponibilitate de reflecție rezonabilă* a figurilor folosite: ele sprijină argumentarea; sunt figuri cu *forță probatorie* și nu simple procedee expresive care ar acoperi lipsa unei argumentații solide.

În încheierea analizei exordiumului se impune, credem, și un alt fel de concluzie, anume legată de extremele interpretative înregistrate în unele lucrări ce au ca subiect *Supplex Libellus*... O extremă exegetică vede în acest memoriu un act revoluționar, sincron cu mișcarea revoluționară franceză. Altfel spus, un document considerat ca ieșit din neant, o adevărată revelație. Un document ce își depășește, la superlativ, epoca – și ideologic, și ca articulare argumentativă a revendicărilor conținute. Cealaltă interpretare consideră *Supplex*-ul un act naiv, retrograd chiar, care conservă, prin urmare, mentalitatea unei lumi perimate – a feudalismului. Nu este momentul să intrăm aici în detaliile acestei probleme, o vom face într-o anumită măsură în cuprinsul analizei următoarelor secvențe. Acuza privitoare la argumentația – calificată drept naivă și retrogradă – ni se pare însă încă de pe acum, înaintea analizei propriu-zise, cel puțin nedreaptă, dacă nu chiar neîntemeiată prin prisma contextului istoric. *Supplex*-ul „formulează năzuințe în spirit realist”, spune L. Blaga²², și în nici un caz nu uită și pe cei mai obidiți români, plebea (poporul de rând, nenobili și iobagii, dar pentru care nu era, repetăm, momentul să se ceară „ceva în plus, față de ceea ce i se atribuie conform legii” (cf. *Supplex*...²³). Era vremea doar pentru recăștigarea unor drepturi vechi, nu pentru obținerea altora noi. Așadar, se solicită deocamdată pentru plebea română același tratament „care se aplică plebei celorlalte națiuni” ale principatului, căci „așa cum susține aceleași sarcini de stat împreună cu aceia [oamenii de rând din celelalte națiuni], să se bucure și de aceleași beneficii” (cf. *Supplex*...²⁴). Și credem că, după răzcoalele, al căror ecou nu se stinsese încă, și într-un climat în care orice revendicare a românilor, fie ei chiar reprezentanți ai clasei nobiliare, irita „națiunile politice”, a cere mai mult decât drepturi egale cu ale celorlalte națiuni politice, cu corespondența de rigoare a claselor sociale existente atunci, ar fi inflammat mai mult și pentru o mai lungă durată spiritele – de la reprezentanții dietali și până la Curtea Vienei.

Cuprinsul *Supplex*-ului – narațiunea, confirmarea/respingerea

Prin acest memoriu, semnatarul lui solicită în numele întregului popor român din Transilvania „să-i fie redade vechile drepturi”, teză formulată încă din exordium (vezi *supra*). Deși românii fuseseră dintotdeauna majoritari și stăpâni de drept ai acestor locuri, ei nu cer altceva decât „reintegrarea” națiunii române ca națiune egală în drepturi cu celelalte națiuni.

Se remarcă imediat o schimbare de tactică față de

memoriile lui Inochentie Micu, care cerea „recunoașterea” românilor ca a patra națiune politică în stat. Românii se constituiseră demult în națiune politică, deci acum nu rămânea decât să fie repuși în vechile drepturi pe care nu le pierduseră datorită legilor, „ci nedreptății vremurilor”. Raționamentul este simplu și eficient: dacă nici o lege, din trecut sau contemporană suplicanților, nu a schimbat vechiul statut al românilor ca națiune cu drepturi egale, neconsiderarea ei între celelalte „națiuni politice” și neacordarea privilegiilor de drept sunt ilegale. Cu alte cuvinte, un silogism fără cusur din punct de vedere logic:

(P_M) Românii au avut drepturi egale cu celelalte națiuni conlocuitoare încă de la constituirea Principatului Transilvaniei

(P_m) Nici o lege nu a modificat între timp statutul națiunii române

(T) Deci neconsiderarea în vreun fel a acestui statut este ilegală

Legea este laitmotivul acestui memoriu. Cu el se începe („Dat fiind că scopul suprem al majestății tale [...] este, ca *legile*, atât cele asupra persoanei, cât și cele politice, să se extindă asupra tuturor membrilor statului...” – subl. n.) și tot el stă la baza întregului eșafodaj argumentativ. Această argumentație, în ciuda a ceea ce s-a spus pe alocuri, este una coerentă, elegantă chiar, elaborată după toate regulile persuasiunii autentice, o argumentație *ad rem*²⁵ – și în nici un caz prin comparație cu prefața lui Eder, ci cu pagini care merită o reală atenție din perspectiva măiestriei retorice puse în slujba adevărului.

Imediat după exordiu se enunță *argumentul vechimii și al originii romane* a poporului român din Transilvania. Această afirmație este susținută de un istoric succint, și pertinent prin sursele invocate, al descendenței din romani și al bisericii ortodoxe. Ca în toate lucrările istorice sau de altă factură, dar cu referiri la istoria românilor, ale corifeilor Școlii Ardelene, fie ele publicate sau rămase pentru o vreme în manuscris, și în acest memoriu se afirmă pura descendență din romani, nu se admite nici un moment amestecul vreunui alt popor în formarea națiunii române. Acest lucru este constat și de F. Fugariu²⁶: „După istoriografiile Școlii Ardelene, poporul român = poporul roman din Dacia. Elementele alogene nu schimbă calitatea de roman a românilor”. Dovadă că, adăugăm noi, se și folosește *roman* în loc de *român* în multe locuri din text. Sursele invocate sunt dintre cele mai sigure, cel puțin pentru vremea respectivă, și se constituie astfel în argumente *ad verecundiam* irefutabile: Lucius dalmatul, Cromer polonezul, Notarul Anonim al regelui Bela (cu „Istoria șefilor maghiari”, la care se apelează în mai multe rânduri), Samuel Timon (cu „Imaginea vechii Ungarii”,

în special pentru autentificarea afirmațiilor privitoare la creștinarea după ritul Bisericii Răsăritene a unora dintre unguri), scrisorile conventuale autentice ale Mănăstirii Preafericitei Fecioare Maria de la Cluj-Mănăstur (1437) – editate de prevestitul Pray în „Dizertația istorico-critică” a șaptea. Aceste scrisori sunt prezente aici pentru susținerea afirmațiilor referitoare la trecerea majorității ungarilor creștini la catolicism, dar și a faptului că, în ciuda acestei diferențe de rit bisericesc, „ambele națiuni [maghiară și română]” au continuat să aibă „aceleași imunități și s-au bucurat de aceleași legi de cetățenie în regat”. Mai este menționată în această primă parte a argumentației și încheierea în 1437 a unui „fel de alianță de ajutor reciproc”, reînnoită în anul următor, între maghiari, secui și sași (conform și mărturiilor vice-voievodului din acel timp, Lorand-Lepeș). Totuși, o spun chiar suplicanții, „acea unire nu a împiedicat cu nimic drepturile cetățenești ale națiunii române”, a urmat chiar o epocă de mare înflorire și sunt amintite marile personalități române ce s-au ridicat la cele mai alese demnități, inclusiv la aceea de domnitor (Matei Corvin). Toți acești oameni deosebiți, care au ocupat ranguri dintre cele mai înalte „în statul deopotrivă unguresc și românesc”, nu numai că nu și-au negat vreodată originea românească, ba chiar cei doi Corvini se făleau că „ei, împreună cu națiunea lor, își trag vița de la coloniile romane” – și sunt aduse în sprijin aici mărturiile lui Bonfinius și a lui Lucius dalmatul. Pentru originea din neamul valah al romanilor a Corvineștilor mai depune mărturie însuși împăratul Ferdinand I (în *Diploma* dată arhiepiscopului de Strigon).

După acest pasaj, care se constituie în *narațiunea* (*naratio*) propriu-zisă, urmează *confirmarea*/*respingerea* (*confirmatio*/*refutatio*). Aceasta, reia și reformulează sintetic, din noi perspective, argumentația anterioară și preîntâmpină eventualele obiecții la argumentația înfățișată. Se pot identifica cinci părți ale acestei secvențe retorice, mai extinsă decât narațiunea.

Prima parte debutează cu o revenire la *laitmotivul legii* și funcționează ca o concluzie a narațiunii: „Așadar, toată actuala soartă tristă a românilor din Transilvania se datorează nu legilor, ci nedreptății vremurilor [...]”. Dacă narațiunea a dezvoltat cu precădere majora silogismului general al discursului (vezi *supra*), acum se insistă pe premisa minoră: „[...] căci niciodată nu s-ar putea dovedi că vreo putere legislativă din Transilvania ar fi comis o atât de mare nedreptate, ca națiunea cea mai veche din provincie să fie privată și despuiată de drepturile cetățenești [...]”. În ciuda inexistenței vreunei legi care să fi anulat sau modificat ceva din drepturile națiunii române, după perioada de înflorire menționată, a început o serie de nedreptăți împotriva românilor din Principatul Transilvaniei. Aceste nedreptăți nu sunt denumite direct nicăieri în text *ilegalități*, până la revendicările propriu-zise, deși acesta este statutul care decurge în mod evident din ce se

afirmă mai sus (inexistența legilor...). Cu alte cuvinte, printr-un artificiu retoric, nu sunt numiți direct responsabili de aceste nedreptăți, ci doar o instanță cam greu de tras la socoteală, „soarta cea foarte nedreaptă”, tocmai pentru a nu da impresia unui neam plângăreț și fără demnitate, care îi arată cu degetul acuzator pe părați. Această primă parte continuă prin descrierea încălcării unor drepturi și privilegii ale românilor, punându-se accentul pe ideea că „mulți din neamul românesc s-au înălțat în ceata adevăraților nobili” și „se bucură de drepturi posesionare” (multe dobândite pentru merite dovedite cu armele). Ideea este prezentă și în narațiune, după cum s-a văzut; aici, însă, se aduce un nou aspect în angrenajul argumentativ: dacă nu au avut niciodată drepturi sau le-au fost anulate, cum se explică starea de fapt descrisă? Autorii recurg și la o frumoasă figură argumentativă, la *analogia* „fapt care decurge ca dintr-o albie înclinată”, care probează plasticizând caracterul de *demonstratio per oculos* al argumentației anterioare. Concluzia e firească: „[...] națiunea română niciodată nu a fost despuiată de către puterea legislativă, de drepturile cetățenești ale regatului, și nici nu a fost declarată drept tolerată, ba dimpotrivă, s-au creat nobili din sânul ei”.

Partea a doua a confirmației reia prin *procedul reducerii la absurd* argumentul inexistenței vreunei legi care să fi modificat statutul națiunii române de națiune egală cu celelalte. O astfel de decizie trebuie să obțină aprobarea principelui, iar o decizie fără asentimentul principelui, nu ar fi avut putere de lege – pe de o parte – și „ar fi repus ambele națiuni în starea în care fuseseră, adică în stare de război [în care se găseau] mai înainte de alegerea ducelui Tuhutum al ungarilor, drept domn al lor, alegere făcută de bunăvoia românilor”. Cum nimic din acest scenariu nu se poate proba: *quod erat demonstrandum*.

Partea a treia are același *incipit* ca prima: același laitmotiv („nu în urma vreunei legi publice, ci numai datorită nedreptății vremurilor...”), întărit de o trimitere la *Colecția legilor/Aprobate*, este urmat de cererea formulată încă din exordiu – împăratul ca apărător al legii, ar trebui să arate dreptate și clemență față de națiunea română și „să o reazeze în toate drepturile de care s-a bucurat mai înainte”. Și, pentru ca împăratului să i se formeze o *predicație* care să se traducă în satisfacerea favorabilă pentru români a cererii lor, i se reamintesc principalele acte de dreptate îndeplinite pentru români de predecesorii săi iluștri: împăratul Leopold I, împărăteasa Maria Theresia, împăratul Iosif al II-lea. Fiecare dintre aceștia este gratulat, pe lângă obișnuitele apelative ale vremii ((prea)august, cezar etc.), cu *sintagme calificative ce depășesc reverența normală*, arătând prin aceasta recunoștința profundă datorată acestor principii și împărați (cf.: „augusta și de fericită pomenire principesa...”, „acel cezar de veșnică memorie, pread dreptul nostru principe, Cel foarte mare Iosif al II-lea, care a înțeles drepturile curate și

simple...”). Evident că această recunoștință se îndreaptă îndeosebi către Iosif al II-lea, cel care a dat cele mai multe legi în favoarea românilor (chiar dacă pe unele le-a retras înaintea morții sale).

Se continuă prin descrierea altei serii de nedreptăți, de data aceasta privindu-i nu pe reprezentanții clerului ortodox, cum s-a făcut în prima parte, ci pe oamenii de rând, mireni nenobili, ale căror drepturi, deși consfințite de diplomele leopoldine, erau în mod sistematic încălcate. O altă categorie nedreptățită este cea a nobililor care, pentru că și-au păstrat ortodoxia, nu erau admiși la funcțiile mai înalte, ba chiar nici la funcții mai mărunte. Aceiași nobili, pentru a fi totuși integrați cumva, erau considerați ca aparținând națiunii politice majoritare în zona unde s-au așezat. Se aude o voce parcă sugrumată de indignare reținută cu demnitate, mimând subtil o anume ignoranță, din acest pasaj în care se reiterează argumentul vechimii, în virtutea căruia locul lor este oriunde pe teritoriul Transilvaniei: „Dar trebuie să declarăm că [nouă, românilor] ne este necunoscută acea lege, în virtutea căreia nobilii români au fost socotiți că fac parte din acea națiune dintre cele trei, în care și-au fixat locuința, prin procurarea de bunuri, însă este îndeobște cunoscut celor versați în istoria patriei, că românii își fixaseră locuința și domiciliul în Transilvania, cu câteva secole [*aliquot saecula*] înainte de cele trei națiuni recepte [...]”. Mai mult, națiunii suplicante îi este necunoscută și legea în baza căreia „o națiune sau alta a fost declarată, în Transilvania, drept receptă”. Îi este cunoscut însă că acest termen, intrat în uz în secolul al XVI-lea, cu referire la noile religii născute din Reformă; *religie receptă*, „în înțelesul legilor care se dădeau pe acea vreme”, nefiind contrazise de vreo lege ulterioară, „nu însemna altceva decât religie primită să se practice liber”, iar națiunile care se bucurau de existență legală, între care se afla și cea română, se numeau *regnicolare*. Iată un mod elegant de a spune că termenul *recept* reprezintă, de fapt, consfințirea dreptului alegerii confesiunii religioase și nicidecum atribuirea vreunei confesiuni cu un anume ascendent asupra altora. Dar starea de fapt, jalnică, a românilor, este dovada că acest drept este nesocotit samavolnic.

Se insistă în continuare pe ideea că românii, în pofida vechimii lor (națiune *antică*, nu *venetică*, așa cum este numită și așezată în declarația stărilor emisă de Dietă în 1744), nu caută răsturnarea principatului, ci reintegrarea în acesta – și din nou „nu vreo lege, ci nedreptatea...”. Este adusă în discuție și starea deplorabilă a plebei, a iobagilor români, pentru care – tot conform legii – nu se cere nimic în plus, ci doar ceea ce i se cuvine: „[același tratament] care se aplică plebei celorlalte națiuni”. Aceasta, mai ales că greul sarcinilor, întotdeauna mai multe pentru români, este dus tocmai de această categorie socială. Se solicită aplicarea consecinței firești în spiritul dreptului natural a „justiției distributive” („qui sentit onus, sentiat et

commodum» – „cine poartă sarcina să beneficieze și de avantaj”), principiu invocat în trecut și de episcopul Inochentie (vezi *supra*).

Se poate observa că *legea* este utilizată în cele două ipostaze ale ei – juridică și a dreptului natural – în proporții bine gândite. De altfel, termenul ca atare, indiferent de ipostaza în care apare, se constituie în *element de concatenare* a secvențelor și subsecvențelor discursului.

Referitor tot la problema statului iobagilor români, se subliniază necesitatea rezolvării acesteia concomitent cu aceea a nobililor și a clerului unit, dar mai ales neunit, fără de care se conturează imposibilitatea *luminării* acestui neam, deci inclusiv a iobagilor. Element cu greutate în argumentație, căci – spun suplicanții, și aici se introduce un *avertisment voalat* – „fie-ne îngăduit să ne temem mai dinainte că ignoranța, lenea, nepăsarea cu toate viciile care se nasc din aceste cauze, vor lua o dezvoltare și mai mare decât până acum spre ruina provinciei”, iar ura născută din aceste nedreptăți va „găsi o cale mai largă spre primejdia siguranței și liniștii statului”, aluzie clară la răcoalele abia stinse.

Partea a patra a acestei secvențe se constituie în formularea pe puncte a revendicărilor națiunii române. Le rezumăm și noi aici:

1. scoaterea, revocarea și ștergerea termenilor de insultă la adresa națiunii române: *tolerați, admiși între stări, neprimiți* și toate celelalte asemenea lor, termeni pentru prima oară calificați drept *ilegali* și care, în lumina întregii argumentații anterioare, odată scoși în afara legii ar trebui să atragă consecințe coercitive asupra celor care îi vor mai utiliza;

(Din acest argument decurg toate celelalte: statutul asigură drepturile, *dacă se admite A, se admite și B care decurge din...*, fapt marcat și de *operatorul deductiv* «de unde», plasat după prima revendicare)

2. restituirea, pentru națiunea română, a locului pe care aceasta l-a deținut de la început între națiunile conlocuitoare, loc consfințit prin mărturiile conventuale ale Mănăstirii Fecioara Maria din Cluj-Mănăstur din 1437;

3. drepturi egale cu ale celorlalte națiuni pentru toate categoriile sociale (cler, nobili, plebea de la orașe și sate, iobagi), indiferent că acestea sunt de acord sau nu „întru toate sau în mai puține privințe cu Biserica Occidentală” – altfel spus, garantarea drepturilor cetățenești și libera practică a confesiunii raliat la Biserica Răsăriteană;

4. garantarea dreptului cetățenilor nobili români de a ocupa funcții, demnități, și în felul acesta participarea activă la deciziile administrative și politice luate de organisme de conducere ale Principatului;

5. denumirea comitatelor, scaunelor, districtelor și a celorlalte comunități în care sunt majoritari români, cu nume românești; același principiu să fie respectat și în cazul comitatelor etc. unde majoritară este altă națiune

– este, după cum se poate vedea, invocat *argumentul numeric* – sau să se dea acestora „un nume amestecat ungaro-român, saso-român” sau chiar să se renunțe la denumirile luate de la o națiune sau lata și să se revină la acel nume pe care „l-au purtat până acum de la fluvii sau de la cetăți” (adică tot românești în mare parte, fiind denumiri istorice), aceasta, pe o parte; pe de altă parte, toți locuitorii să se bucure, fără vreo discriminare de neam, religie etc., de aceleași libertăți și beneficii, „în raport cu starea și cu condiția” (deci să se respecte în continuare clasele sociale) și „să suporte sarcinile în raport cu numărul” (subl. n.).

În *partea a cincea*, după sistematizarea cererilor, petenții subliniază din nou că acestea „se sprijină pe *egalitatea naturală* și pe *principiile societății* și pe *pactele stabilite*” (subl. n.) – adică, așa cum am mai remarcat, pe *legea naturală* și pe cea *juridică*. În continuare, se revine la argumentul numeric, de data aceasta cu date, cifre, evidențiindu-se fără echivoc majoritatea copleșitoare a românilor în Principatul Transilvaniei. I se indică împăratului și calea pe care să le fie transmis suplicanților și națiunii române răspunsul la aceste cereri: comunicarea către toate stările reprezentate în Dieta Principatului printr-un comisar regal plenipotențiar. Iarăși, forma legală! Singura care ar putea aduce vreun folos națiunii suplicante. Autorii memoriului inițiază astfel un *contraatac la Dietă*, anticipare a receptării negative, expunându-i împăratului punctual, chiar dacă sub o formă edulcorată din rațiuni retorice, motivele care ar putea conduce la nesocotirea unui răspuns mai puțin oficial. Nu putem ști câtă intenție ironică a existat în redactarea pasajului luat în discuție, dar nouă, astăzi cel puțin, ni se pare că respiră o ironie amară prin „scuzele”, circumstanțele atenuante găsite de autori celor care nu ar fi acceptat de bunăvoie redarea unor drepturi națiunii române. În ciuda faptului că majoritatea reprezentanților dietali „au în fața ochilor fericirea dulcii patrii și promovarea binelui public” [sic!], unii totuși ar putea să nu acorde satisfacție națiunii suplicante, pretextând: „fie uzul contrar rugămintilor națiunii române, ca și cum ar fi întărit de excepție [...], fie neavând cunoștința adecvată asupra legilor civile”, de parcă – adăugăm noi – necunoașterea legilor ar putea exonera vreodată pe cineva de încălcarea lor, „fie, în sfârșit, examinând superficial istoria patriei și înțelesul legilor strămoșești, și prin urmare neînțelegând suficient dreptatea cererilor [...], s-ar putea chiar ca în parte împinși de vreo ură împotriva națiunii (române) sau a credinței (ortodoxe), să încerce prin orice mijloace să împiedice și să instige...” și așa mai departe, „cu toată supunerea”, într-o tonalitate demnă, dar din care răzbate durerea unei „națiuni disperate”, sintagmă care apare la sfârșitul acestei ultime solicitări.

Perorația merge preponderent pe *pathos*: „A binevoit majestatea voastră preasfântă să acorde cu blândețe o

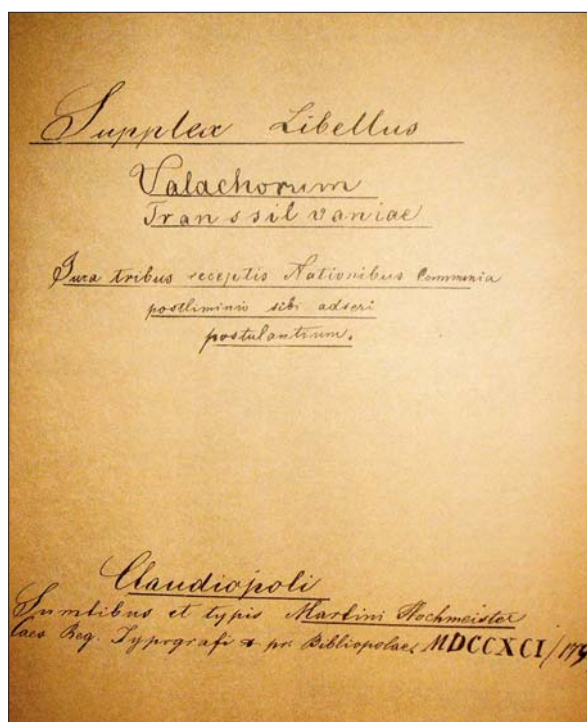

grație asemănătoare și ușurare...”. Și, mai încolo, pe același *ton implorativ*, dar reținut: „[...] și nici una [națiune suplicantă] nu s-a retras nemângâiată de lângă augustul tron al blândeții”. Ultima sintagmă este o *metaforă argumentativă*, ce conține *termenul recurent* în acest pasaj, *blândețe*. Acest procedeu închide simetric discursul. Să ne reamintim că, în exordiu, se apelează la același procedeu al atribuirii unor calități cezarului, care, astfel, este „obligat” la nivel afectiv să acționeze în conformitate cu calitatea atribuită. Aici, sugestia este, credem, și mai puternică, dată fiind puterea exemplului anterior, reamintirea faptului că a mai rezolvat cu aceeași blândețe și problemele altora. În același registru se înscrie și metafora finală, „izvorul justiției și clemenței”, cu care este identificat ocupantul tronului imperiului.

La acestea se adaugă reluarea foarte succintă – așa cum trebuie, de altfel, într-o perorație – a *argumentului numeric* („națiunea petiționară care constituie aproape un întreg milion de oameni”), acesta având menirea să resusciteze pentru ultima oară îndreptățirea cererilor și consecințele ce decurg din nerezolvarea lor. Înainte de formula de încheiere („Ai majestății voastre prea sfinte”) și de semnătura binecunoscută, petenții își reafirmă statutul de națiune credincioasă necondiționat Casei preaauguste și speranța că va „dobândi mângâierea”.

În loc de concluzii

„Mângâierea” din partea preaauguste Casei Austriece nu a venit, după cum se știe deja, din motivele arătate mai sus, unde am subliniat și importanța *Supplex*-ului din toate punctele de vedere. Abordarea de față pune în lumină, credem, atât determinarea ideologică a autorilor, cât și contribuția acestora la conceptualizarea tipurilor de discurs. *Supplex*-ul – „fără discuție, cel mai important act politic al românilor din Transilvania în cursul secolului al XVIII-lea” (D. Prodan) – este un discurs cu un conținut și o structură de suprafață explicit ideologice, aspect pe care am încercat să-l demonstrăm prin instrumentele analizei retorice la nivelul argumentației. Totodată, panpedagogismul care caracterizează întreaga activitate culturală a Școlii Ardelene este prezent și în acest memoriu prin desfășurarea procedurilor specifice strategiei discursive didactice. Aici, ne-a interesat să arătăm că liniile ideologice de forță ale luptei de emancipare națională promovate de Școala Ardeleană își găsesc în *Supplex* formularea cea mai coerentă. Iar, prin procedurile specifice *strategiei didactice* (reluarea, exemplul, exemplificarea, demonstrația, plasticizarea prin figuri cu valoare persuasivă), își relevă didacticitatea, atât pentru destinatarul memoriului și pentru contemporani, cât și pentru viitorime, ca *lecție de istorie*: bine formată și informată.

<http://storage0.dms.mpinteractiv.ro/media/1/1/1706/4100432/1/supplex.jpg>

Note:

1. Dimitrie Popovici, *Studii literare. Literatura română în epoca „luminilor”*, Cluj, Ed. Dacia, 1972, p. 20.
2. David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, București, Ed. Enciclopedică, 1998, p. 10.
3. *Ibidem*, p. 11.
4. *Ibidem*, p. 44.
5. *Ibidem*.
6. păstrat în arhivele Statului din Cluj, *apud* D. Prodan, op. cit., p. 43.
7. *Ibidem*, p. 57.
8. *Ibidem*, p. 11
9. *Ibidem*
10. vezi D. Prodan, de exemplu, *Memoriul clerului unit, din 1791*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, XI (1968)
11. David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, București, Ed. Enciclopedică, 1998, p. 232
12. *ab invidia (argumentum)* – (lat.) *argumentul urii*, falsă demonstrație menită, sub pretextul apărării adevărului, să stârnească ura activă împotriva părerilor adversarului sau să-l compromită pe nedrept.
13. Demonstrarea paternității lui I. Budai-Deleanu în ceea ce privește *Combaterea* aparține lui Iosif Pervain, *Ion Budai-Deleanu. Scrieri inedite*, Cluj, Ed. Dacia, 1970.
14. În Ana Ene, *Școala Ardeleană și tipurile ei de discurs – o perspectivă comparativă*, Brașov, Ed. Univ. „Transilvania”, 2008, p. 187-200.
15. Vezi antologia *Școala Ardeleană*, ediție critică întocmită de F. Fugariu, vol. I, București, Ed. Minerva, 1983, p. 142.
16. *Ibidem*
17. Am preferat traducerea realizată de F. Fugariu celei a prof. Th. A. Naum (prezentă în anexa lucrării citate și de noi a istoricului D. Prodan). Traducerea oferită de F. Fugariu, în antologia citată (p. 142 și urm.), ni s-a părut a fi mai aproape de textul original, spre deosebire de cea a prof. Th. A. Naum care pune accent pe o traducere mai expresivă.
18. *Apud* Florea Fugariu, *Școala Ardeleană*, op. cit., p. 144.
19. Răspuns care, în realitate, nu a fost prompt și nici în conformitate cu doleanțele exprimate în apel. Rezolvarea a venit mult mai târziu, dar memoriul din care analizăm și noi un fragment a creat un precedent, greu de ignorat, în lupta pentru drepturile românilor din Transilvania..
20. Stephen Edelston Toulmin, *Les usages de l'argumentation*, (trad. fr. de Brabanter P. a vol. *The use of arguments*), Paris, PUF, 1993.
21. *fallacia* (lat.) – *sofism*; tip de raționament eronat care are (voit sau nu) aparența corectitudinii și a adevărului. În cazul nostru nu poate fi vorba de un raționament falacios, căci silogismul-entimemă presupune aici evitarea/omisiunea unor premise oricum subînțelese. Dacă nu sunt exprimate din intenția de a nu da, probabil, un ton prea vehement cererii, nu înseamnă că avem de-a face cu o incorectitudine de ordin silogistic, cu o eludare a adevărului.
22. Lucian Blaga, *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, Ed. Științifică, 1996, p. 120.
23. paragr. 51, în var. tradusă și reprodușă de F. Fugariu, în

antologia *Școala Ardeleană*, vol. I, op. cit., p. 164.

24. *Ibidem*.

25. *ad rem (argumentum)* – (lat.) mod de argumentare care nu depășește limitele intrinseci ale obiectului disputei (*res*), cum fac, de exemplu, argumentațiile de tip *ad hominem*.

26. Op. cit., p. 157, nota b.

Bibliography:

Blaga, Lucian. *The Romanian thinking in Transylvania along the 18th century*. București, Ed. Științifică, 1996.

Ene, Ana. „Școala Ardeleană” and its types of discourse – a contrastive perspective. Brașov, Ed. Univ. „Transilvania”, 2008, 294 p.

Fugariu, Florea. *Școala Ardeleană*, anthology, vol. I, București, Ed. Minerva, 1983, 951 p.

Kerbrat-Orecchioni, Catherine. *L'Enonciation. De la subjectivité dans la langage. (The enunciation. The subjectiveness in language)* Paris, A. Colin, 1980

Perelman, C.; Olbrechts-Tyteca. L. *Traité de L'Argumentation. La Nouvelle Rhétorique. (The tractate of the argumentation)* Editions de L'Université de Bruxelles, 5 edition, 1992

Pervain, Iosif. *Ion Budai-Deleanu. Unpublished scriptures*. Cluj, Ed. Dacia, 1970, 476 p.

Popovici, Dimitrie. *Literary studies. The Romanian literature in the “enlightenment” epoch*. Cluj, Ed. Dacia, 1972, 523 p.

Prodan, David. *Supplex Libellus Valachorum. From the building-up of the Romanian people history*. București, Ed. Enciclopedică, 1998, 620 p.

Roventă-Frumușani, Daniela. *The argumentation. Models and strategies*. București, Ed. Bic All, 2000

Sălăvăstru, Constantin. *The criticism of the discursive rationality*. Iași, Ed. Polirom, 2001

***. *The rhetoric and poetic terminology*. Iași, Ed. Univ. „Al. I. Cuza”, 1994

Toulmin, Stephen Edelston. *Les usages de l'argumentation*. (the translate of the volume *The use of arguments*), Paris, PUF, 1993

Tuțescu, Mariana. *L'Argumentation. Introduction à l'étude du discours. (The argumentation. Introduction in the discourse research)* București, Ed. Univ. din București, 1998.